

Turkije-Turks

Leer- en werkboek

Deel II

Tonyukuk Ersoy
Petra van Dongen

Turkije-Turks

Leer- en werkboek

Deel II

Tonyukuk Ersoy
Petra van Dongen

Vierde druk juni 2019
ISBN 978-94-6345-729-3
NUR 630
Website: www.turkijeturks.com

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Les 1: De verleden tijd $-D\acute{I}$	8
Persoonsuitgangen type 2	9
De meervoudsvorm $-lEr$	13
De persoonsuitgang $-lEr$	13
Verjaardagen	14
Les 2: De vragende en ontkennende vorm van $-D\acute{I}$	15
De ontkennende vragende vorm van $-D\acute{I}$	19
Les 3: <i>İnsan vücudu</i> – Het menselijk lichaam	22
Klinkeruitval	23
Naamwoordgroep van kwalificatie	26
Les 4: De combinatievorm $-İyor$ en $-D\acute{I}$	32
De achtervoegsels $-l\acute{I}$ en $-s\acute{I}z$	37
De Republiek Turkije	40
Les 5: De verleden tijd van het koppelwerkwoord zijn $-(y)D\acute{I}$	41
De vragende vorm van $-(y)D\acute{I}$	42
De ontkennende vorm van $-(y)D\acute{I}$	43
De ontkennende vragende vorm van $-(y)D\acute{I}$	44
Les 6: Achterzetsels	47
Het achterzetsel <i>ile</i> $-(y)lE$	49
Het achterzetsel <i>çin</i>	52
Het achterzetsel <i>gibi</i>	54
De achterzetsels $-(y)E kadar/değın/dek$	56
Het leenwoord <i>ya</i>	59
Les 7: De toekomstige tijd $-(y)EcEK$	61
De vragende vorm van $-(y)EcEK$	64
De ontkennende vorm $-(y)EcEK$	65
De ontkennende vragende vorm van $-(y)EcEK$	67
<i>Canı istemek / çekmek / sıkılmak</i>	69
Les 8: Het koppelwerkwoord <i>olmak</i>	70
De combinatievorm $-(y)EcEK + -D\acute{I}$	73
Les 9: De aanvoegende wijs $-(y)E$	77
<i>Ola</i>	79
De gebiedende wijs $-s\acute{I}n/-s\acute{I}nlEr$	81
Het achtervoegsel $-sEnE/-sEn\acute{I}zE$	82
De voegwoorden <i>dE</i> en <i>ve</i>	86
Het Ayasofya Museum	88

Les 10: <i>Ailemiz ve yakınlarımız</i> – Ons gezin en onze familieleden	89
<i>Değil</i>	94
Les 11: De brede tijd –(E/İ)r	96
Nasreddin Hoca	102
Les 12: De ontkennende vorm van de brede tijd –mEz	103
De ontkennende vragende vorm van de brede tijd	104
De combinatie –(E/İ)r + –mEz	106
De combinatievorm brede tijd en –Dİ	107
Les 13: Trappen van vergelijking	111
<i>Ara</i>	118
<i>Pek</i>	121
Les 14: Het achtervoegsel –İİK	122
Gelijkenissen	128
Ali Baba'nın Çiftliği	131
Les 15: <i>Hayvanlar</i> – Dieren	132
Het verkleiningsachtervoegsel –CİK	134
<i>Önce</i> en <i>sonra</i>	137
Les 16: De mogelijkheidsvorm –(y)Ebil	138
De vragende vorm van –(y)Ebil	140
Les 17: De ontkennende vorm van –(y)Ebil	146
De ontkennende vorm –(y)EmE	147
De vragende vorm van –(y)EmE	150
Les 18: <i>Yönler</i> – Richtingen	155
<i>Niçin</i> , <i>Neden</i> en <i>Niye</i>	156
De T van KeTÇaP	159
Les 19: Het wederkerend voornaamwoord <i>kendi</i>	161
Onbepaalde voornaamwoorden	164
Turkse instrumenten	168
Les 20: –ki en ki	169
Herhalingsoefeningen	175
Vertalingen lees oefeningen	205
Antwoorden oefeningen	210
Antwoorden herhalingsoefeningen	227
Overzicht grammatica	234
Woordenlijst Turks-Nederlands	245
Woordenlijst Nederlands-Turks	254
Register	264
Geraadpleegde literatuur	266
Geraadpleegde internetsites	267

De achtervoegsels *-İİ* en *-sİz*

In het eerste deel hebben we het achtervoegsel *-İİ* behandeld in de betekenis van herkomst-aanduiding (*Hollandalı* = Nederlander). Het heeft echter meerdere betekenissen. Het betekent namelijk ook ‘met’. Het tegengestelde van *-İİ* is *-sİz*, wat ‘zonder, vrij van, on-’ of ‘-loos’ betekent. *-İİ* en *-sİz* komen meteen achter het zelfstandig naamwoord en maken er een bijvoeglijk naamwoord van:

<i>tuz</i>	= zout	<i>tuzlu</i>	= met zout, gezouten
		<i>tuzsuz</i>	= zonder zout, ongezouten, zoutloos
<i>yağmur</i>	= regen	<i>yağmurlu</i>	= met regen, regenachtig
		<i>yağmursuz</i>	= zonder regen
<i>gözlük</i>	= bril	<i>gözlüklü</i>	= met bril, gebrild
		<i>gözlüksüz</i>	= zonder bril

Woorden met *-İİ* of *-sİz* kunnen zowel bijvoeglijk als zelfstandig worden gebruikt. Bijvoeglijk gebruikte vormen zien er als volgt uit:

<i>evsiz kişi</i>	de dakloze persoon
<i>göbekli adam</i>	de man met een buikje
<i>sarı saçlı kız</i>	het blonde meisje (het meisje met blonde haren)
<i>üç odalı ev</i>	het huis met drie kamers
<i>on dörd numaralı tramvay</i>	de tram met nummer veertien
<i>‘Küçük Prens’ adlı kitabı okudum.</i> Ik heb het boek met de naam ‘De Kleine Prins’ gelezen.	

Zelfstandig gebruikte vormen zijn bijvoorbeeld:

<i>Çiçekler kokusuz.</i>	De bloemen zijn geurloos.
<i>Çorba çok tuzlu.</i>	De soep is erg zout.
<i>Hava bugün yağmurlu.</i>	Vandaag is het weer regenachtig.

N.B. Het achtervoegsel *-sİz* kan ook achter persoonlijke voornaamwoorden worden gebruikt:

<i>bensiz</i> – zonder mij	<i>bizsiz</i> – zonder ons
<i>sensiz</i> – zonder jou	<i>sizsiz</i> – zonder jullie / zonder u
<i>onsuz</i> – zonder hem/haar	<i>onlarsız</i> – zonder hen

Let op: het achtervoegsel *-İİ* kan niet achter persoonlijke voornaamwoorden worden gebruikt. Voor ‘met’ gebruik je bij persoonlijke voornaamwoorden het achtervoegsel *ile* (zie les 6).

☞ *-İİ* en *-sİz* kunnen niet achter het meervoudsachtervoegsel *-İEr* komen. Je kunt dus niet zeggen: *mumlarlı pasta* - ‘de taart met kaarsen’ of *tekerleklersiz araba* - ‘de auto zonder wielen’. In dat geval laat je *-İEr* weg: *mumlu pasta*, *tekerleksiz araba*.

☞ Wanneer *-İİ* en *-sİz* achter een naamwoordgroep van kwalificatie komen, dan vervalt de bezitsuitgang *-(s)İ(n)*:

<i>fistik ezmesi</i>	<i>fistik ezmeli ekmek</i>	brood met pindakaas
<i>sirt çantası</i>	<i>sirt çantalı çocuk</i>	een kind met een rugtas
<i>yatak odası</i>	<i>iki yatak odalı ev</i>	een huis met twee slaapkamers
<i>güneş gözlüğü</i>	<i>güneş gözlüksüz gezgin</i>	een toerist zonder zonnebril
<i>yüzme havuzu</i>	<i>yüzme havuzsuz otel</i>	een hotel zonder zwembad

Het achterzetsel *gibi*

Een ander achterzetsel is *gibi*. De betekenis hiervan is ‘als, zoals, net zoals’:

Ay gibi güzelsin.

Je bent zo mooi als de maan.

Bebek gibi ağlıyorsun.

Je huult als een baby.

Dedemin evi Ali Baba'nın çiftliği gibiydi.

Het huis van mijn opa was als de boerderij van Ali Baba.

☞ Als *gibi* wordt gebruikt na het woord *kim* of een aanwijzend of persoonlijk voornaamwoord (behalve *onlar*), dan krijgt dat naamwoord de uitgang van de tweede naamval:

<i>kimin gibi</i>	zoals wie
<i>benim gibi</i>	zoals ik
<i>senin gibi</i>	zoals jij
<i>onun gibi</i>	zoals hij/zij/het
<i>bizim gibi</i>	zoals wij
<i>sizin gibi</i>	zoals jullie/u
<i>onlar gibi</i>	zoals zij

De aanwijzende voornaamwoorden krijgen alleen in het enkelvoud de tweede naamval:

<i>bunun gibi</i>	zoals deze, dit
<i>şunun gibi</i>	zoals die, dat
<i>onun gibi</i>	zoals die, dat
<i>bunlar gibi</i>	zoals deze (dingen)
<i>şunlar gibi</i>	zoals die (dingen)
<i>onlar gibi</i>	zoals die (dingen)

Senin gibi kimse yok.

Er is niemand zoals jij.

Hiçbir yerde bunun gibi bir şey görmedim.

Ik heb nergens iets zoals dit gezien.

☞ Een andere manier waarop *gibi* wordt gebruikt is bij niet nader aangeduide tijdstippen, in de betekenis van ‘rond, ongeveer’:

Saat yedi gibi oradayız.

We zijn rond zeven uur daar.

✍ **Oefening 36:** Vertaal de onderstaande zinnen naar het Nederlands

1. Arı gibi çalıştık.
2. Barış dersi öğretmen gibi anlatıyor.
3. Sizin gibi ben de karşılaşmayı beğenmedim.
4. Kahve ve çay gibi sıcak içecekler için fincan kullan.
5. Uğur, erkek kardeşi gibi çalışkan.

Les 9: De aanvoegende wijs –(y)E

Leesoefening

- Taşkın Barış, canım sıkılıyor. Dışarı çıkalım.
Barış Ne yapalım? Bir şeyler içelim mi?
Taşkın İyi. Nerede içelim?
Barış Yeni bir yer açıldı. Oraya gidelim mi?
Taşkın Olur, gidelim.
Yarım saat sonra
Barış Buraya mı oturalım, oraya mı?
Taşkın Buraya oturalım. Bir şey de yiyelim mi?
Barış Yok, yemeyelim. Yemek burada çok pahalı.
Taşkın Sonra ne yapalım? Biraz dolaşalım mı?
Barış Bugün biraz yorgunum, dolaşmayalım. Bence film izleyelim.

Woordenlijst

adlı	met de naam, genaamd	heyecanlı	opgewonden; nerveus
aramak	(op)bellen; zoeken	karnını doyurmak	de maag vullen;
bense	en ik, ik echter		eten
biri ... biri ...	de ene ... de andere ...	kaybetmek	verliezen, kwijtraken
(ile) buluşmak	bijeenkomen, ontmoeten, afspreken	ortaokul	middelbare school
canım	mijn lieve, liefde	pahalı	duur
dik	rechttop	parlamak	schitteren
dilim	snee, snede	patron	baas
doyduktan sonra	na verzadigd te zijn	tatlı	lief, schattig
doymak	verzadigd worden	uğur	geluk, fortuin
doyurmak	voeden, voeren	unutmak	vergeten
geri	terug	yalanmak	zich likken
güzelce	op een goede manier, lekker	yani	namelijk; dus
		yerleşmek	zich vestigen

We hebben al gezien dat in het Turks werkwoorden veel meer vormen kunnen aannemen dan in het Nederlands. In het Nederlands gebruiken we vooral hulpwerkwoorden om extra betekenissen aan een werkwoord te geven, terwijl in het Turks gebruik gemaakt wordt van achtervoegsels die volgens een vaste volgorde achter de stam worden geplaatst.

In deze les wordt het achtervoegsel voor de zogenaamde aanvoegende wijs (conjunctief) –(y)E behandeld. De aanvoegende wijs komt in het Nederlands bijna niet meer voor, eigenlijk alleen nog in vaste uitdrukkingen:

- aansporing: Laten we gaan.
- aanwijzing: Men neme twee eetlepels suiker (in recept).
- toegeving: Het zij zo.
- voornemen: Laat ik eens een taart gaan bakken.
- wens: Lang leve de jarige.

Daarnaast komt de vorm ook in religieus taalgebruik voor.

- ☞ De vervoeging van –(y)E is onregelmatig. In de praktijk worden tegenwoordig alleen de 1e persoon enkelvoud –(y)Eyİm en de 1e persoon meervoud –(y)EllİM gebruikt.

Les 14: Het achtervoegsel **-İİK**

Net zoals in het Turks kennen we in het Nederlands ook achtervoegsels die aan hoofdwoorden worden toegevoegd waardoor een nieuw woord of begrip ontstaat:

-dom	rijkdom, heldendom
-heid	waarheid, bereidheid
-ling	leerling, kloosterling
-ist	pianist, violist
-ier	scholier, tuinier
-waarts	voorwaarts, zijwaarts

Een achtervoegsel dat in het Turks veel wordt gebruikt om dergelijke woorden of begrippen te maken is **-İİK**. Het kan achter bijvoeglijke en zelfstandige naamwoorden worden geplaatst. De betekenis van het nieuwe woord wordt bepaald door het hoofdwoord waaraan het achtervoegsel is toegevoegd.

1. Vorming van abstracte zelfstandige naamwoorden (deze woorden zijn niet te zien of te voelen of bestaan niet echt)

<i>güzel</i>	mooi	<i>güzellik</i>	schoonheid
<i>hasta</i>	ziek	<i>hastalık</i>	ziekte
<i>uzman</i>	deskundige	<i>uzmanlık</i>	deskundigheid
<i>yorgun</i>	moe	<i>yorgunluk</i>	vermoeidheid

2. Betekenis: ‘geschikt voor’, ‘bedoeld om’

<i>bayram</i>	feest(dagen)	<i>bayramlık</i>	feest-, voor de feestdagen
<i>göz</i>	oog	<i>gözlük</i>	bril
<i>kira</i>	huur	<i>kiralık</i>	te huur
<i>satmak</i>	verkopen	<i>satılık</i>	te koop
<i>tuz</i>	zout	<i>tuzluk</i>	zoutvaatje
<i>yaz</i>	zomer	<i>yazlık</i>	zomer-, voor de zomer

In de betekenis ‘(geschikt) voor’ kan **-İİK** ook achter persoonsvormen gebruikt worden. Deze vormen zien er als volgt uit:

<i>benlik</i>	<i>bizlik</i>
<i>senlik</i>	<i>sizlik</i>
<i>onluk</i>	<i>onlarlık</i>

O araba bence tam senlik. Volgens mij is die auto precies voor jou.
Tatili tek bir yerde geçirmek hiç benlik değil. Het is absoluut niets voor mij om de vakantie op een plek door te brengen.

N.B. Het woord *benlik* bestaat ook als zelfstandig naamwoord en betekent ‘persoonlijkheid’ en ‘arrogantie’.

3. Betekenis: een hoeveelheid van tijd(sduur), gewicht, waarde of prijs

<i>gün</i>	dag	<i>günlük</i>	dagelijks, van ... dagen, -daags
		<i>iki günlük gezi</i>	een tweedaagse reis
<i>ay</i>	maand	<i>aylık</i>	maandelijks, van ... maanden
		<i>üç aylık bebek</i>	een baby van drie maanden
<i>gram</i>	gram	<i>150 gramlık elma</i>	een appel van 150 gram
<i>kilo</i>	kilo	<i>2 kiloluk mantar</i>	een paddenstoel van 2 kilo
<i>avro</i>	euro	<i>100 avroluk yüzük</i>	een ring van 100 euro
<i>kuruş</i>	cent	<i>50 kuruşluk sakız</i>	kauwgum ter waarde van 50 cent

Les 16: De mogelijkheidsvorm **-(y)Ebil**

Het achtervoegsel **-(y)Ebil** is te vertalen met ‘kunnen’, ‘in staat zijn’ of ‘mogen’. Dit achtervoegsel wordt ook wel de mogelijkheidsvorm genoemd. Het komt meteen na de werkwoordstam. De *E* van dit achtervoegsel is 2-vormig, maar *-bil* is onveranderlijk.

<i>koşmak</i>	rennen	<i>koşabilmek</i>	kunnen rennen
<i>ödemek</i>	betalen	<i>ödeyebilmek</i>	kunnen betalen
<i>yürümek</i>	lopen	<i>yürüeyebilmek</i>	kunnen lopen

☞ Het achtervoegsel drukt een modaliteit uit: het voegt een betekenis toe aan het werkwoord. Maar het drukt geen tijd uit. Het maakt net zoals het achtervoegsel *-mE* een verlengde stam. Daarom volgt na **-(y)Ebil** **altijd** een achtervoegsel van tijd zoals *-İyor*, *-Dİ*, *-(y)EcEK* of *-(E/İ)r*. De volgorde van de achtervoegsels is:

stam + -(y)Ebil + achtervoegsel van tijd + persoonsuitgang

Afhankelijk van het gebruik van de vorm **-(y)Ebil** zijn er verschillende mogelijkheden voor de vertaling. Bij losse zinnen kan dit tot verwarring leiden, maar uit de context zal altijd duidelijk zijn wat er precies wordt bedoeld. De meest voorkomende combinatie is die met de brede tijd. De overige tijdsvormen komen voor in specifieke gevallen.

Hieronder worden de verschillende mogelijkheden aan de hand van voorbeelden uitgelegd.

1. **-(y)Ebil + -İyor**

Met deze combinatie wordt ‘kunnen’ in de zin van ‘in staat zijn om’ uitgedrukt.

Duyabiliyorum. Ik kan (het) horen. (Bijvoorbeeld een slechthorende die in staat is te horen.)

Uçağı görebiliyorum. Ik kan (op dit moment) het vliegtuig zien. (Ik ben in staat om het vliegtuig te zien.)

Deze vorm kan ook in de verleden tijd worden gebruikt: **-(y)Ebil + -İyor + -Dİ**

Güçlükle kalkabiliyordun. Hij kon met moeite opstaan.

2. **-(y)Ebil + -Dİ**

Deze combinatie wordt gebruikt voor de verleden tijd (voltooid tegenwoordige tijd) van ‘kunnen’.

Pantolonu alabildin mi? Heb je de broek kunnen kopen?

Trene yetiştirdiler mi? Hebben ze de trein kunnen halen?

Tutabildi. Hij kon het vasthouden. (Hij was in staat om het vast te houden.) / Hij heeft het kunnen vasthouden. (Het is hem gelukt om het vast te houden.)

3. **-(y)Ebil + -(y)EcEK**

Deze combinatie wordt gebruikt voor de toekomstige tijd van ‘kunnen’.

Annen gibi yemek yapabilecek mi? Zal zij kunnen koken zoals jouw moeder?

Onları bulabilecekiz. Wij zullen hen kunnen vinden. (Het zal ons lukken om hen te vinden.)

Deze vorm kan ook in de verleden tijd worden gebruikt: $-(y)Ebil + -(y)EcEK + -D\acute{I}$. Net als bij de combinatievorm $-(y)EcEK + -D\acute{I}$ kent de 3e persoon meervoud twee vormen:

Artık okula gidebileceklerdi. Zij zouden eindelijk naar school kunnen gaan.
Artık okula gidebilecektiler. Zij zouden eindelijk naar school kunnen gaan.

4. $-(y)Ebil + -(E/\acute{I})r$

De combinatie van $-(y)Ebil$ met de brede tijd is - zoals al eerder vermeld - de meest voorkomende combinatie.

Olabilir. Dat kan. Het is mogelijk.
Otobüs her an gelebilir. De bus kan ieder moment komen.
Gidebiliriz. We kunnen gaan.

Deze combinatie kan ook gebruikt worden voor het uitdrukken van een mogelijkheid of 'mogen'.

İçeri girebilirsin. Je kunt (mag) naar binnen komen.
Buraya oturabilirsiniz. U kunt (mag) hier gaan zitten.

Ook bij beleefde vragen wordt de combinatie van $-(y)Ebil$ met de brede tijd dikwijls gebruikt:

Bardağı uzatabilir misin? Kun je het glas aangeven (aanreiken)?
Şekeri bana verebilir misiniz? Kunt u mij de suiker geven?
İki çorba alabilir miyiz? Mogen wij twee soep? (Lett. Kunnen wij twee soep nemen?)

Deze combinatie kan ook in de verleden tijd worden gebruikt: $-(y)Ebil + -(E/\acute{I})r + -D\acute{I}$. Net als bij de combinatievorm brede tijd + $-D\acute{I}$ kent de 3e persoon meervoud twee vormen:

Uğrayabilirdiler/Uğrayabilirlerdi. Zij hadden langs kunnen komen (namelijk als zij dat hadden gewild). (Er bestond een mogelijkheid dat zij langskwamen.)

☞ Het hele werkwoord (infinitief) in combinatie met *için* betekent 'om te'.

Türkiye'ye girebilmek için vize almalısın.
Om Turkije binnen te komen moet je een visum kopen.

Tramvaya yetişebilmek için hemen çıkmalıyız.
Om de tram te kunnen halen moeten we meteen vertrekken.

☞ N.B. Net zoals bij de combinaties van $-D\acute{I}$ met $-İyor$, $-(y)EcEK$ en de brede tijd, waarbij $-D\acute{I}$ los kan worden geschreven als *idi*, is dit ook mogelijk met de verschillende combinaties met $-(y)Ebil$. De 3e persoon meervoud kent twee vormen (zie de betreffende lessen met de combinatievormen).

We beginnen eerst met de combinatie met $-İyor$. Deze ziet er als volgt uit:

stam + -(y)Ebil + -İyor idi + persoonsuitgang

Kurabiliyor idim. Ik kon oprichten.
Hissedebiliyor idik. Wij konden voelen.
Görebiliyor idiler. / Görebiliyorlar idi. Zij konden zien.

In het eerste deel van de cursusserie
Turkije-Turks, Leer- en werkboek

is uitgelegd hoe in het Turks achtervoegsels worden
gebruikt bij het verbuigen van naamwoorden en het
vervoegen van werkwoorden in de tegenwoordige tijd.

In dit deel komt de vervoeging van werkwoorden in
andere tijden aan bod. Daarnaast worden veel
gebruikte constructies behandeld.

Deze serie is zowel geschikt voor gebruik in
groepsverband als voor zelfstudie.

Dit deel is het tweede deel van de serie.

ISBN 978-94-6345-728-6

9 789463 457286